

O'ZBEKISTONDA TARIXIY-MADANIY TURIZM RESURSLARIDAN FOYDALANISHDA XALQARO TAJRIBA

R.B.Anorboyeva SamISI talabasi:

Ilmiy rahbar: **A.Sh.Berdimurodov**

***Annotatsiya.** Turizm milliy iqtisodiyotga yuqori daromad keltiradigan istiqbolli soha bo'lib, jahon iqtisodiyotining yetakchi tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Sayyohlik sohasida taraqqiyotga erishgan ba'zi mamlakatlarning asosiy daromad manbai ham aynan turizm hisoblanadi. Ushbu maqolada tarixiy-madaniy turizm va uning O'zbekistondagi resurslari hamda tarixiy-madaniy turizm resurslaridan foydalanishda xalqaro tajribadan foydalanish, uni milliy modelini yaratish haqida so'z yuritilgan.*

***Kalit so'zlar:** Madaniy meros, ansambllar, arxeologik, me'moriy, estetik, etnologik, antropologik*

Kirish

Mamlakatimiz boshqa ko'plab sohalar kabi turizm sohasida ham katta imkoniyatlarga ega davlatdir. "Madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasining Qonunida madaniy meros ob'ektlarining davlat tomonidan muhofaza qilinishi qat'iy belgilab qo'yilgan. Bu esa, o'z o'rnida, madaniy meros ob'ektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish sohasida davlat boshqaruvini amalga oshiruvchi organlar tomonidan huquqiy, tashkiliy, moliyaviy, axborotga doir, moddiy-texnikaviy va boshqa chora-tadbirlar ko'riladigan tizimining barcha pog'onalari uzviy bog'langan tarzda faoliyat ko'rsatishini taqozo etadi.

Ushbu qonunda madaniy meros ob'ektlarini asrash chora-tadbirlari ham nazarda tutilgan bo'lib, moddiy madaniy meros ob'ektlarini konservatsiyalash, ta'mirlash, hozirgi zamonda foydalanishga moslashtirishni, shuningdek ular bilan bog'liq ilmiy va ilmiy-texnik tadqiqotlar, loyihalash hamda ishlab chiqarish ishlarini o'tkazish tartibi aniq va qat'iy belgilab qo'yilgan.

Ma'lumki, bugungi kunda mamlakatimizda 8210 ta moddiy madaniy merosning ko'chmas mulk ob'ekti davlat muhofazasiga olingan bo'lib, shundan 4788 tasi arxeologiya, 2265 tasi arxitektura ob'ektlari, 625 tasi monumental san'at asarlari, 530 tasi diqqatga sazovor joylar hisoblanadi.¹

¹ <https://parliament.gov.uz/articles/372>

“Madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish va ulardan foydalanish to‘g‘risida”gi Prezident qarori²ning 3-moddasi ya‘ni “Asosiy tushunchalar”ga muvofiq quyidagi atamalar kiritilgan:

- ansambllar — tarixan tarkib topgan hududda aniq ko‘zga tashlanadigan, atrof manzarasi bilan umumiyliigi yoki aloqadorligi tarixiy, arxeologik, me‘moriy, estetik yoki ijtimoiy-madaniy qimmatga ega bo‘lgan, ijtimoiy, ma‘muriy, diniy, ilmiy, o‘quv-ta‘lim, istehkom, saroy, turarjoy, savdo, ishlab chiqarish va boshqa ahamiyatga molik hamda rassomlik, haykaltaroshlik, amaliy bezak san‘ati, me‘morchilik asarlari bilan bog‘liqlikda alohida yoki o‘zaro birgalikda turgan yodgorliklar, imoratlar va inshootlar guruhlar, shuningdek tarixiy tarhlarning hamda manzilgohlar imoratlarining qoldiqlari, landshaft arxitekturasi va bog‘-rog‘ san‘ati asarlari (bog‘lar, istirohat bog‘lari, xiyobonlar, sayilgohlar)

- diqqatga sazovor joylar — inson va tabiat ijodining mushtarak mahsuli, shuningdek tarixiy, arxeologik, shaharsozlik, estetik, etnologik yoki antropologik qimmatga ega bo‘lgan hududlar, shu jumladan xalq hunarmandchiligi maskanlari, tarixiy manzilgohlar yoki shaharsozlik tarhi markazlari va tarixiy (shu jumladan harbiy) voqealar, yodgorliklar, atoqli tarixiy shaxslarning hayoti bilan bog‘liq bo‘lgan imoratlar, xotira joylari, tabiiy landshaftlar, shuningdek ko‘hna shaharlar, shahristonlar, manzilgohlar, qarorgohlar imoratlarining madaniy qatlamlari, qoldiqlari, marosimlar bajo etiladigan joylar; yodgorliklar — tarixiy, ilmiy, badiiy yoki o‘zgacha madaniy qimmatga ega bo‘lgan ayrim imoratlar, binolar va inshootlar, ular bilan bog‘liq bo‘lgan rassomlik, haykaltaroshlik, amaliy bezak san‘ati asarlari hamda shu imoratlar, binolar va inshootlarning tarixan tarkib topgan hududlari, shuningdek memorial uylar, kvartiralar, qabristonlar, maqbaralar va ayrim qabrlar, monumental san‘at asarlari, fan va texnika (shu jumladan harbiy texnika) obyektlari, antropologiya, etnografiya, numizmatika, epigrafika, kartografiya, fotografiya materiallari, kinofilmlar, audio-, video yozuvlar hamda boshqa jismlardagi yozuvlar, adabiyot va san‘at asarlari, arxiv, qo‘lyozma va chizma hujjatlar, qadimgi qo‘lyozma kitoblar, harf terish usulida chiqarilgan dastlabki kitoblar, nodir va noyob nashrlar, notalar, muqaddas buyumlar va memorial xususiyatga ega bo‘lgan ashyolar, tosh haykallar, qoyaga o‘yib solingan tasvirlar, arxeologiya yodgorliklari; madaniy meros obyektlari — moddiy va nomoddiy madaniy meros obyektlari; moddiy madaniy meros obyektlari — tarixiy, ilmiy, badiiy yoki o‘zgacha madaniy qimmatga ega bo‘lgan ansambllar, diqqatga sazovor joylar va yodgorliklar; nomoddiy madaniy meros obyektlari — tarixiy,

² <https://lex.uz/acts/-25461>

ilmiy, badiiy yoki o'zgacha madaniy qimmatga ega bo'lgan urf-odatlar, xalq ijodiyoti (so'z, raqs, musiqa, tomosha san'ati), shuningdek ular hamda xalq badiiy hunarmandchiligi va amaliy san'ati bilan bog'liq bilimlar, ko'nikmalar, asbob-anjomlar, artefaktlar, madaniy makonlar.

Ispaniya – Madaniy merosni saqlash: Ispaniya turizm rivojlanishini rag'batlantirish bilan birga o'zining madaniy merosini saqlab qolish uchun qat'iy choralar ko'rdi. Masalan, Barselona shahri har yili millionlab sayyohlarni o'ziga jalb etuvchi Sagrada Familia va Park Guell kabi Gaudi durdonalarini muvaffaqiyatli saqlab qolgan.

1-rasm. Park Guell - Ispaniya

Ispaniya tomonidan qo'llaniladigan asosiy strategiyalar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Kompleks konservatsiya rejalari: tarixiy obidalar va yodgorliklarni uzoq muddatli saqlashni ta'minlash uchun ularni batafsil muhofaza qilish rejalari amalga oshirish.
- Barqaror turizm amaliyotlari: madaniy merosga ta'sirni minimallashtirish uchun tashrif buyuruvchilarni cheklash, kirish vaqti belgilangan chiptalar va ekologik tashabbuslar kabi barqaror turizm amaliyotlarini targ'ib qilish.
- Madaniy marshrutni rivojlantirish: Mehmonlarga yaxlit tajriba taklif qilish va uzoqroq qolishni rag'batlantirish uchun meros ob'ektlari, muzeylar va madaniy muassasalarni bog'laydigan madaniy yo'nalishlarni yaratish.

Yaponiya – turistlarni o'ziga jalb qilish borasida madaniy tajribalarni sinab ko'rgan. Misol uchun Yaponiya an'anaviy san'at, hunarmandchilik va urf-odatlariga qiziqqan sayyohlarni o'ziga jalb etadigan o'zining chuqur madaniy tajribalari bilan mashhur. Kioto va Tokio kabi shaharlarda choy marosimlari, xattotlik ustaxonalari,

kimono kiyish va samuray tajribalari kabi keng ko'lamli madaniy tadbirlar taklif etadi.

2-rasm. Yaponiyadagi choy fermalaridagi tur – 2022

3-rasm. Kimano kiyish marosimi - 2022

O'zbekistonda madaniy-tarixiy turizmni rivojlantirishda Yaponiyaning yondashuvidan manfaatli foydalanishi mumkin:

- Amaliy-mahorat darslarini taklif qilish: sayyohlarga kulolchilik, shoyi to'qish, gilamdo'zlik va miniatyurachilik kabi an'anaviy hunarmandchilikni o'rganish imkoniyatini berish;

- Madaniy chiqishlar: tashrif buyuruvchilarni jalb qilish va madaniy almashinuvni rivojlantirish uchun o'zbek musiqasi, raqsi, teatri va hikoyasini namoyish qiluvchi madaniy chiqishlarni tashkil etish;

- Oshpazlik tajribalari: O'zbek oshxonasi va mahalliy o'ziga xosliklarini ta'kidlaydigan pazandachilik sayohatlari, pazandachilik kurslari va taomlarni ta'tib ko'rish bilan tanishish, umumiy madaniy imunitetini kuchaytirish.

Italiya – xorijiy sayyohlarni o'ziga jalb qilgan madaniy yo'nalishlari va festivallari bilan bugungi kunda ham yuqori natijalarni qo'lga kiritmoqda. Italiyaning madaniy turizmi turli xil madaniy yo'nalishlar, meros ob'ektlari va jonli festivallar bilan boyitilgan. Rim, Florensiya va Venetsiya kabi shaharlar diqqatga sazovor joylar, muzeylar va madaniy tadbirlar bilan millionlab sayyohlarni jalb qiladi.

Italiya tajribasidan quyidagilarni o'zida tatbiq etishi mumkin:

- Mavzuli madaniy yo'nalishlarni ishlab chiqish: Ipak yo'li savdosi, islom san'ati va o'zbek merosi bilan bog'liq tarixiy joylar, me'moriy yodgorliklar va madaniy diqqatga sazovor joylarni bog'laydigan mavzuli madaniy yo'nalishlarni yaratish.

- Madaniy festivallarga mezbonlik qilish: Samarqandning madaniy boyligini namoyish etish hamda mahalliy va xalqaro sayyohlarni jalb qilish uchun har yili musiqa, raqs, hunarmandchilik va gastronomiya festivallarini tashkil etish.

- San'at va arxitekturani targ'ib qilish: ko'rgazmalar, galereyalar va ommaviy san'at instalyatsiyalari orqali o'zbek san'ati, zamonaviy rassomlari va me'morchilik yutuqlarini ta'kidlash.

Gretsiya – o'zining madaniy merosini talqin qilish bilan xorijiy sayyohlar e'tiborini o'ziga jalb qilgan. Gretsiya merosni talqin qilishda ustunlik qiladi va tashrif buyuruvchilarga arxeologik joylar, muzeylar va madaniy meros markazlarida ajoyib tajribalarni taklif qiladi. Afina, Delfi va Krit kabi shaharlar tarixni jonlantiradigan ekskursiyalar, audiovizual taqdimotlar va interaktiv eksponatlar bilan ta'minlaydi.

4-rasm. Krit orollaridagi ekskursiya – 2020

- Tarjimon belgilarni amalga oshirish: tashrif buyuruvchilar uchun kontekst, tarixiy fon va hikoyalarni taqdim etish uchun tarixiy joylar va yodgorliklarda ma'lumot beruvchi belgilar, panellar va multimedia displeylarini o'rnatish;
- Audio qo'llanmalar va virtual sayohatlar: tashrif buyuruvchilarni tushunish va madaniy meros bilan aloqadorligini oshirish uchun bir nechta tillarda audio qo'llanmalar va virtual sayohatlarni taklif qilish;
- Madaniy ta'lim dasturlari: Yoshlar va mahalliy aholi o'rtasida merosni saqlash va madaniy xabardorlikni oshirish uchun maktablar, universitetlar va madaniyat muassasalari uchun ta'lim dasturlari, seminarlar va ekskursiyalarni ishlab chiqish.

Tailand - amiyatga asoslangan turizmni taklif etgani bilan ajralib turadi. Tailandning jamoatga asoslangan turizm tashabbuslari turistlarga haqiqiy madaniy tajribalarni taklif qilish bilan birga mahalliy hamjamiyatlarga kuch beradi. Chiang May va Chiang Rai kabi shimoliy Tailanddagi qishloqlar mehmonlarni uyda qolish, madaniy tadbirlar va eko-sayohatlar uchun kutib oladi.

5-rasm. Chiang Rai qishlog'I - 2023

- Mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlik qilish: qishloqlar, hunarmandlar va madaniy guruhlar bilan hamkorlikda xonadonlar, madaniy namoyishlar, an'anaviy chiqishlar va hunarmandchilik ustaxonalarini taklif qilish;
- Ekologik turizm va tabiat tajribasi: Samarqandning tabiiy go'zalligi, qishloq hayoti va biologik xilma-xilligini namoyish qiluvchi ekologik toza turizm amaliyotlarini, tabiatga sayohatlar va ochiq havoda sayr qilishni targ'ib qilish
- Barqaror rivojlanish: Ijobiy ijtimoiy-iqtisodiy ta'sirlarni qo'llab-quvvatlash va jamiyatning imkoniyatlarini kengaytirish uchun sayyohlik faoliyatida jamoat

manfaatlarini, adolatli ish haqini, madaniyatni saqlash va atrof-muhitni muhofaza qilishni ta'minlash.

Xulosa

Hozirgi kunda O'zbekiston Respublikasida turizmning milliy modelini shakllantirish jarayoni amalga oshirilmoqda. Ushbu modelda ta'kidlanishicha, mamlakatda rivojlantirilayotgan turistik bozor boshqa har qanday bozorlar kabi mamlakatning ijtimoiy-siyosiy va iqtisodiy vaziyatiga ta'sir ko'rsatadi. U mamlakatlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirish hamda investitsiya va kapital oqimini ta'minlash darajasini aniqlashda muhim vosita bo'lib hisoblanadi. Ma'lumki, bozor iqtisodiyoti rivojlangan mamlakatlarda, asosan, xususiy va tijorat kompaniyalari turistlarga xizmat ko'rsatadi.

O'zbekistonda turizm infratuzilmasining rivojlanishi haqida gapirar ekanmiz, mamlakatning tarixiy-madaniy turizmi rivojlanishida shu yo'nalishda yuqori natija ko'rsatgan xorij davlatlarining tajribasidan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Yuqorida keltirilgan Ispaniya, Italiya, Yaponiya va shu kabi turizm keng rivojlangan mamlakatlar tajribasini tahlil qilgan holda, O'zbekistonda keng foydalanish hamda targ'ib qilish borasida ko'rsatmalar keltirib o'tildi.

Yaponiya – turistlarni o'ziga jalb qilish borasida madaniy tajribalarni sinab ko'rgan. Misol uchun Yaponiya an'anaviy san'at, hunarmandchilik va urf-odatlariga qiziqqan sayyohlarni o'ziga jalb etadigan o'zining chuqur madaniy tajribalari bilan mashhur. Kioto va Tokio kabi shaharlarda choy marosimlari, xattotlik ustaxonalari, kimono kiyish va samuray tajribalari kabi keng ko'lamli madaniy tadbirlar taklif etadi. Yaponiya tajribasidan qoraqalpoq milliy kelin libosi, Buxoro kelin-kuyov liboslari hamda boshqa viloyatlarning milliy urf-odatlaridan maqsadli foydalangan holda, xalqaro turistlar uchun qiziqarli va esda qolarli animatsion dasturlar tashkil etish orqali yorqin xotiralarni paydo qilish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. [I.A. Axmedov, A.A.Allaberganov. Turizm faoliyatini tashkil etish –T.: “O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” 2019](#)
2. Abduhakimov A. O'zbekistonda turizmni rivojlantirish istiqbollari va uni mamlakat iqtisodiyotiga ahamiyati.-Uzbekistan Today.-2018
3. [Aliyeva M.T., Umarjonov A. Turistik mamlakatlar iqtisodiyoti. –T.: Moliya, 2018.](#)
4. [Бердимуродов, А. Ш. ЭРКИН ТУРИСТИК ХУДУДДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТУРИЗМ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ.](#)

5. [Berdimurodov, A., & Berdinazarova, M. \(2022\). THE ROLE OF TOURISM IN THE ECONOMY OF OUR COUNTRY. Scientific progress, 3\(3\), 33-38.](#)
6. [Бердимуродов, А. \(2021\). Приоритетные направления развития туристической отрасли на основе государственно-частного партнерства в сфере свободного туризма. Экономика и инновационные технологии, \(4\), 406-413.](#)
7. [Бердимуродов, А. \(2018\). Свободная туристическая зона – отличная возможность для экстенсивного развития туризма в нашей стране. Экономика и инновационные технологии, \(2\), 167-175.](#)
8. Международный туризм сократился в 2020 году до уровня 1990 год. <https://www.interfax.ru/>
9. Jelincic DA. Splintering of tourism market: new appearing forms of cultural tourism as a consequence of changes in everyday lives. Collegium Antropologicum 2009, 33(1):259–266.
10. Mc Kercher B, du Cros H. Cultural tourism – The partnership between tourism and cultural heritage. New York: The Haworth Press; 2002. 250 p.

